

Wololabanaw

15

Wololabana dɔw sababu ye bana werew ye walima faritanabanaw, minnu be bɔ wolo dɔrɔn na, i n'a fɔ kaba ani goro. Wololabana dɔw ye bana werew taamasɔnɛw ye minnu be bɔ farikolo fan bɛɛ la, i n'a fɔ tɔni walima balodese. Kurukuru ni joli dɔw fana ye bana jugu dɔw taamasɔnɛw ye, i n'a fɔ sɔɔsɔɔnɛnɛ, danna, kuna walima sidabana.

Nin sigida in kɔnɔ, an bɛna kuma wololabanaw dɔrɔn de kan minnu lakodɔnnɛnw don kosɛbɛ. A dɔw bɔlen don jɔɔɔn fɛ, o bɛ a to a ka gelen ka u dɔn ka bɔ jɔɔɔn na. Fana, u sɔɔsababuɔw ni u furakɛcogow te kelen ye.

Ni wololabana juguman bɛ aw la, furakeli tɛka fɛn jɛ min na, aw ye taa dɔɔɔɔɔso la.

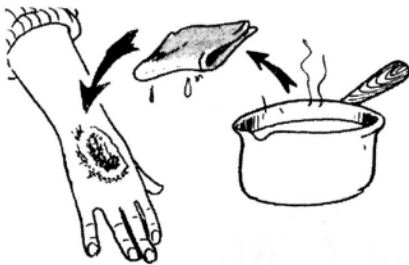
Farikolo saniyali bɛ se ka wololabana caman bali. Aw bɛ aw jija ka to ka aw ko ni ji sanuman ni kolisafine ye don o don. Ni aw wolo beka ja kojugu, aw bɛ dɔ bɔ safinelakoli la. Aw bɛ to ka aw mu ni giliserini walima jiridentulu ye, aw kolen kɔ. Aw bɛ fini ferelenw don mana te minnu na.

Wololabanaw furakɛcogo pumanw

Hali ni wololabanaw furakɛcogo kerɛnkerɛnnɛnw bɛ yen, furakeli suguya werew bɛ yen minnu bɛ nin bana ninnu caman furake.

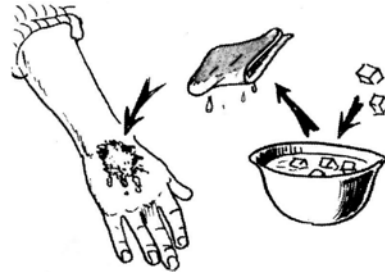
Furakɛcogo 1 ɔ

Ni bana bɛ wolo jɔɔɔ min na, ni o ka kalan, dimi bɛ a la, aw bɛ finimugu su jikalan na, ka o da a la.

Furakɛcogo 2 nan

Ni a jɔɔɔ bɛ aw nɛnɛ, a bɛ aw jenijeni walima a ji bɛ bɔ, aw bɛ a saniya, aw bɛ finimugu dɔ su jisuma na, ka o da a la.

Furakεcogo 1 ɓ (a ɲɛɓɓen ka a walawala)

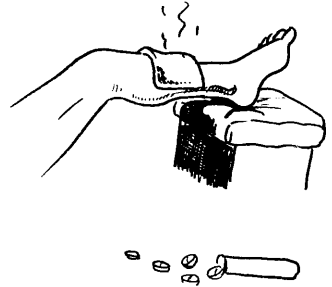
Bana be wolo yɔɔ min na, ni o yɔɔ beka juguya, i n'a ɓ:

- ka bilen
- ka funu
- ka a dimi
- ka a yɔɔ kalaya ka teme fari yɔɔ tɔw kan
- ka ne ta

Aw be nin waleya ninnu ke:

- aw be bolo walima sen korɔta fen dɔ sanfe walasa a ka lafiya,
- aw be finimugu kalaman da la,
- aw be banakisefagalan ta.

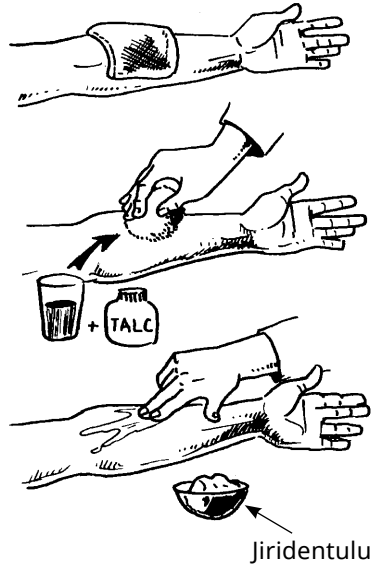
Ni a ye genegene bila aw la walima ni sanfela bilenna, walima ni joli kasa ka go, o te taamasijne ɲuman ye. Aw ye aw teliya ka taa dɔgɔtɔɔso la.

Furakεcogo 2 nan (a ɲɛɓɓen ka a walawala)

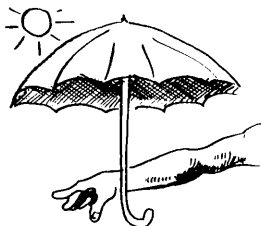
Ni dimimayɔɔ kurukurulen don, ne be a la, a be a tigi jenijeni, ka a ɲɛɲɛ walima ni a jalen don, aw be nin waleya ninnu ke:

- Aw be winegiri ke jisuma na, ka finimugu su o la, ka tila ka o da a yɔɔ la (aw be dumunikekutu ɲɛ 2 winegiri ke ji litiri 1 jiwɔɓɓɔɓɔlen na).
- Ni joli nɔgɔyara dɔɔni, ko a te ne ɓɔ tugu, a yɔɔ ye wolo kura da: aw be ji ke puturu la ka o da a yɔɔ la.
- Ni a joli nɔgɔyara kosɛbe, wolo kura be ja, ka a kologeleya, aw be jiridentulu mu a la (situlu, tentulu walima tulu tobilen siminen).

Furakεcogo 3 nan

Ni fariyɔɔ be deli ka bila tile la, aw be a datugu tile kana a sɔɔ.

Furakεcogo 4 nan

Ni a yɔɔ be deli ka datugu, aw be a ɓɔ ka bila a ka miniti 20 ke tile kɔɔ, sijɛ 2 ka se sijɛ 3 ma tile kɔɔ.

Finimugu kalamam dacogo

1. Aw be ji kalaya ka a bila ka suman dɔɔni, fo ka a ke aw bolo ka se ka don a la.

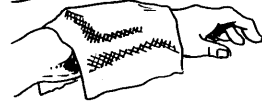
2. Aw be finimugu jelen dɔ da ɲɔɲɔn na, min ka bon ni yɔɔ furaketa ye dɔɔni, aw be o su jikalan in na, ka a bisi ka a ja.

3. Aw be o da yɔɔ furaketa la.

4. Aw be o datugu ni manaforo ko dɔ ye walima fen were min be funteni mara.

5. Aw be sɔɔ ka a beε meleke ni serεweti ye walasa funteni ka to a la.

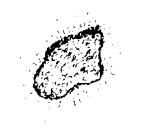

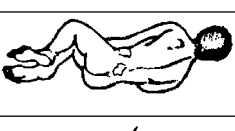
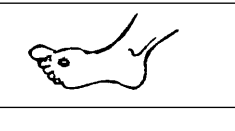

6. Aw be a yɔɔ da fen dɔ sanfe.

7. Ni finimugu sumanna, aw be a su jikalan na tugun ka a da a la.

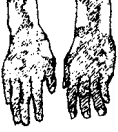

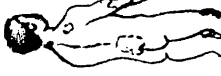

Nin baara ninnu be ke ka a sɔɔ aw bolow saniyalen don, ka u ko ni safine ye ka u tereke ka ɲε.

Wololabanaw dɔncogo

Ni aw ye lahalaya ninnu kɔlɔsi aw fari la	Ani ka ke i n'a fɔ:	I be a sɔɔ o ye:	Aw ye seben laje a ne
 <p>kurukuruw walima joliw</p>	<p>Kurukuruw walima joliw, ne ne be minnu na. U be bɔ fɔlɔ bolokɔniw ni ɔɔɔɔ ɔɔ, o kɔ u be bɔ tege kɔ kan ka sɔɔ ka jensen fari fan be e la.</p>	 <p>Maɗa</p>	324
	<p>Kurukuruw walima joliw, ne walima dimi be minnu na; tuma dɔ la fenɛnamakinda siyenni. A be se ka geneɛne bila mɔɔ la.</p>	 <p>Banaw don minnu sababu ye banakisew ye</p>	327
	<p>Kurukuruw walima joliw minnu be mada ka tila ka wuli ka u geleya i n'a fɔ u beka ne ta.</p>	 <p>Foroforo (a sababu ye banakisew ye)</p>	328
	<p>Funenkeniya waatiw, kurukuruw be bɔ ne da la, disi la ani kɔ la, ne be ke u la tuma dɔw la.</p>	 <p>Goro</p>	337
	<p>Joli mɔɔ dogoyɔɔw la.</p> 	<p>Ne ne ni dimi te a la</p> <p>Danna: Bana-kise min be sɔɔ kafɔɔɔɔɔɔ-bana fe.</p>	369, 370
	<p>Dimi ni ne be a la</p>	<p>Danna</p>	373
 <p>Joli belebele walima ɔɔɔ bɔsilen</p>	<p>Joli min laminiw be mɔɔ dimi, a be bonya ani ka dunya ka taa a fe.</p>	<p>Funteninafaribɔsi</p>	339
	<p>Ni sennajoli bɔra mɔɔɔɔɔɔ la, menna a ma keneya, a ne be fin.</p>	 <p>Faribɔsi min sababu bɔra joli bolicogo jugu la jolisiraw fe (sukarodunbana)</p>	213
	<p>Dali kuntaalajan be joli min bila banabagato la.</p>	 <p>Joli min be bɔ banabagato la ni a dalen menna</p>	340
	<p>Bololajoliw walima sennajoliw sɔɔli te digi minnu na.</p>	 <p>Kuna</p>	308
	<p>Gosilida min kera joli ye ni a ma sɔn ka keneya, a mana ke fari fan o fan.</p>	 <p>Gosilida</p>	311

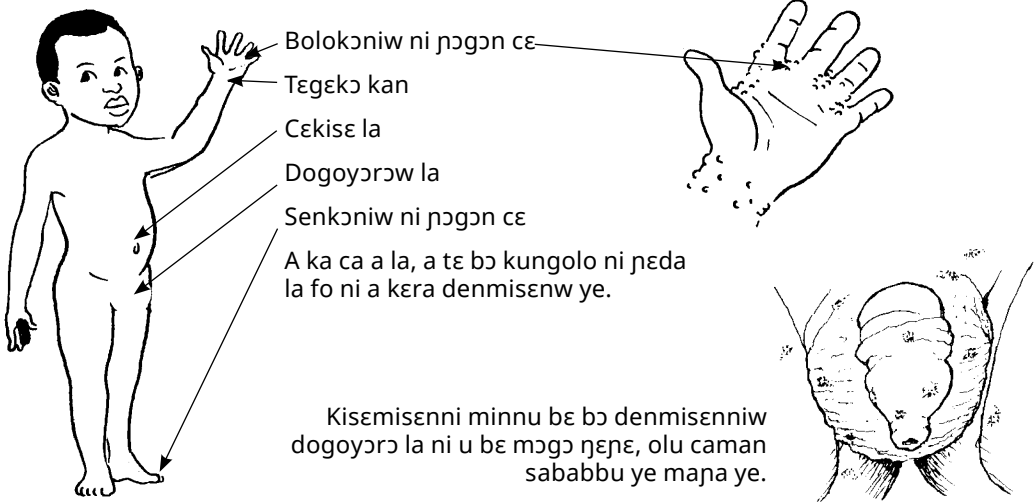
Ni aw ye lahalaya ninnu kolcsi aw fari la:	Ani ka ke i n'a fa:		Ibe a sara o ye:	Aw ye seben laje a ne
kuruw wolo kora	Kuruw, dimi be minnu na, u be kalaya, ka bonya, ka a yara magaya ani a be ci a yere ma tuma da la.		Funu walima sumuni	328
	Denbatigi ka sinnakuru, dimi be a la ani a be kalaya.		Sindimi (bana min sababu ye banakise ye), a be se ka ke sinnakanseri ye	421
	Kuru sin na, min be bonya ka taa a fe. A ka ca a la dimi te a la a damine na.		Kanseri (aw ye genegene yara laje)	422
	Kuru kelen walima a caman kungolo la, kan na, walima fari sanfela la (walima fari cemanca la ani worow la)		Mara (aw ye genegene yara laje)	562
Genegene (genegene fununenw)	Genegene bolen kan na, minnu be ci, ka keneya ka ke jolifon ye, ka tila ka bo tuguni.		Sagarsagarinje suguya da	338
	worokaragenegene mana ne ta, ka keneya ka tila funu tuguni.		Kafogonyabana min be sara ani banakise fe. Danna	370 373
Fari yara da mana finfin	Musokoma ruda ni a tamaw fan da mana finfin.		Kamafari	334
	Ni fari yara da kera i n'a fa tile ye u jenijeni, bolow ni senw, kan, ka ani ruda.		Balodesebana	334
	Ni kurukuruniw bora fari la walima da koma minnu be bonya ka taa a fe. U be ke i n'a fa u fununen don. Dimi te u la.		Sidabana be kanseri min lawuli.	507
	Denmisenni sen mana funu ka a yara da mana finfin.		Balodesebana	334 ni 334

Ni aw ye lahalaya ninnu කැසි aw fari la:	Ani ka ke i n'a fa:		Ibe a sara o ye:	Aw ye seben laje a ne
<p>Fari sara daw jejelen don</p> 	<p>Ni korikori jeman kera fari sara daw la walima ka ke cogoya werew ye, neda la ani fari to la, kerengerennya la denmisenni na.</p>		<p>Bugun</p>	<p>331</p>
	<p>Ni bolow ni senw ni dawolow sara daw jera minnu be bilen walima ka ke bulama ye a damine na.</p>			<p>333</p>
	<p>Ni fari sara daw be jera ka teme a fan to kan, miselilasogli te gan u la.</p>		<p>Kuna</p>	<p>308</p>
<p>Fari sara daw bilennen don</p> 	<p>Ni fari sara daw kurukurulen don ka u finfin denyereniw tamaw ni fari sara daw tugugulenma sara daw la</p>		<p>Kababilenni</p>	<p>342</p>
	<p>Ni fari sara daw fununa, ka a kalaya, dimi be a la, ni a beka bonya ka taa a fe</p>		<p>Kabafin Kurukuru, nemanaw don min be sara banakise fe</p>	<p>339</p>
	<p>Ni denyereniw worofuranc bilennen don</p>		<p>Sugune walima funteni ye o sara bilen</p>	<p>341</p>
	<p>Ni fari sara daw tugugulenw be bilen ka u jeje, i n'a fa nankuruw</p>		<p>Leminanpo</p>	<p>377</p>
<p>Fari sara daw kalankalannen don ka u bilen walima ka bugun</p>	<p>Ni fari sara daw kalankalannen don ka u bilen walima ka a ne lafin, ka a wolo ne ke i n'a fa a be menemene, ni u basigilen don; kerengerennya la nankonw ni kunberew la.</p>		<p>Korosakorosa (walima sara sara ninje tuma da la)</p>	<p>343</p>
<p>Gorow</p> 	<p>Goro gansanw</p>		<p>Goromisenni caman (bana min sababu ye banakise ye)</p>	<p>336</p>
	<p>Goro kubabaw (ka teme santimetiri 1 kan) minnu ka teli ka bo senw na</p>		<p>Wololasara sara ninje sugu da don</p>	<p>338</p>
	<p>Goromisenni ceya la, musoya walima banakataa sara daw la.</p>		<p>Dogoyarasagoro</p>	<p>372</p>
	<p>Goromisenni dimimanw fari fan werew la</p>		<p>Tarani</p>	<p>328</p>

Ni aw ye lahalaya ninnu kɔɔsi aw fari la:	Ani ka ke i n'a fa:		Ibe a sɔɔ o ye:	Aw ye seben laje a ne
<p>Koriw (Kurukuruniw minnu tonnen don walima u kerew bilennen don, tuma da la u sanfela be je)</p> 	korimisenniw minnu be bonya ani ka hɛɛ ke u la		Kaba (banakise ye bana min sababu ye)	331
	Koori belebelew, hɛɛ te minnu be ni u be ji ba.		Danna (min juguyara ka ban)	369
	Koori belebelew minnu cemance fununen don, dimi te u la.		Kuna	308
	Korimisenniw, wo be minnu cemance la, tamaw la, nu na ani kankala la.		Wololakanseri	337
<p>Fari fan da bilencilennen</p> 	Ni fari fan da bilencilennen don hɛɛba be minnu na, u be ba ka tila ka tunu yɔɔnin kelen.		Faritanabana	329
<p>Kurukuruw</p> 	Kurukuruw minnu bilencilennen don ni hɛɛ be u la.		<p>hɛɛsababumaw (i n'a fa bagasabali, fogonfogoni korohɛɛ, ziradenhɛɛ ani kɔɔɛɛ)</p>	330
	Ni kurukuruniw be fari fan be la, minnu be fari kalaya.		Kulenzo	
	Fari yɔɔ da be kalankalan ka kurukuruw ni dimi ke a la. Tuma da la u be jensen walima ka ton yɔɔn kan.		Kaba	330
	Fari yɔɔ da be kalankalan ka bugun da walima ka fin, a kasa ka go ani be kurukuru ka bonya ka taa a fe.		Logologo (bana min be sɔɔ banakise fe, bana jugumanba)	339
<p>Kurukurumisenniw fari fan be la, farigan be minnu senkɔɔ</p>	Ni denmisenni banana, ka kurukuruniw ke a fari fan be la.		hɔɔni	462
	farigan daminenen ko tile damadɔɔ, kurukuruniw be ba a fari fan be la, a tigi ka bana be juguya.		Tifoyidi	304

Maņa

Wololabana don min ka ca, Kerenkerennyala denmisenw na. Tuma dow la, a be duden bee mine mawon fe. Kisekiseniw be bo, u be mawo hene, a ka ca la o be ke sufe. O kisekiseniw ka teli ka bo:

Bolokoniw ni mawon ce
 Tegako kan
 Cekise la
 Dogoyawo la
 Senkoniw ni mawon ce
 A ka ca a la, a te bo kungolo ni jeda
 la fo ni a kera denmisenw ye.

Kisemisenni minnu be bo denmisenni
 dogoyawo la ni u be mawo hene, olu caman
 sababbu ye maņa ye.

Maņa sababu ye fenfenamaniw ye minnu be don mawo wolo kawo. Ni mawo be a yere siyen, kisekiseniw be ne ta ani ka genegene bila mawo la walima ka farigan bila mawo la.

Maņa keko folo ka mawo mine, a be se ka dawokun 2 ke ka se dawokun 6 ma sani a taamasijenw ka ye. Nka ni a delila ka mawo min mine, a taamasijenw be ye o tigi la tile 1 walima tile 4 kawo.

A furakecogo

- Ni maņa bora mawo kelen na denbaya la, duden bee ka kan ka furake. Kafomawonyaw kofe aw kan ka aw yere furake.
- Ka jeya matarafa. K'i ko ani ka donfiniw falen don o don.
- Ka finiw, daraw, birifiniw ni debenw ko ka u fensen tile kawo walima ka u bila jiwulilen na.
- Aw be baganw labo du kawo
- Aw be aw ko ka je ni safine ye. Aw be tulu mu perimetirini (*perméthrine*) be tulu min na. (*Elimite*, aw ye seben je 555 laje). Aw be tulu in mu aw fari fan bee la fo ka bo aw jeda la fo ni o ya sawo maņa bolen don jeda la. Aw be a to fo leri 10 walima leri 14 sani aw ka aw ko. Furakeli kofe, aw be fini jelenw don ani ka da dara jelenw kan. Aw be segin furakeli kan dawokun 1 kofe.
- Aw kana tulu mu fenfenamafagalan (*Lindane*) be sawo tulu min na barisa lindani ye pawan ni ye.

- Ni aw te se ka perimetirini sɔɔ, aw be se ka korotamiton (Crotamiton, izinitigiw ka tɔɔw dalen *Eurax* ani *Crotan*) laje; nka, aw kana a mu denmisenw na minnu si te san 3 bɔ.
- Walima aw be kiribi ni bagantulu pagaminen, mutulu dɔ mu. Aw be kiribi dɔɔni pagami tulu caman na. Aw kana a mu denmisenw na minnu te san 1 bɔ. Aw be a mu aw fari fan beɛ (fo ni a bɔra aw jɛda la) siɲɛ 3 don o don fo ka se tile 3 ma. Ni a muni ye kurukuruw juguya walima ka faritanabana were bila aw la, aw be a jɔ (aw ye seben ɲɛ 271 laje).
- Ni o furasi ma foyi ɲɛ, aw be se ka iwerimekitini (*ivermectine*) dɔ ke a la (aw ye seben ɲɛ 556 laje), aw be se ka segin o kan tile 10 walima tile 14 kɔfe. Nin furakecogo de ka ɲi sidatɔw ma.

Aw ye aw janto: Ni joli juguyara kojugu fo ka kisekiseniw ke a la (o ka teli ka ke denmisenw na), aw be fɔɔ ka ko ni perimanganatiji (*permanganate*) ye tile 3 ka se tile 6 ma sani aw ka a furake (aw be a kise 1 bila litiri 1 ji la).

Ɔimiw ni ngarangaw

U ye suguya 3 ye: Minnu be don mɔɔ kun na, fari la ani minnu be sɔɔ fari simayɔɔ beɛ la. Ɔimiw ni ngarangaw be ɲɛɲɛ, wololabanaw walima genegene bila mɔɔ la. Walasa ka aw yere tanga ɲimiw ni ngarangaw ma, aw be saniya matarafa.

Aw be to ka debenw, dilanw, daraw, kunkɔɔdonnanw ni birifiniw bila tile kɔɔ. Aw be to ka aw ko ani ka aw kunsigiw kɔɔlaw ko ka je. Aw be to ka denmiseniw kungolo laje. Ni aw ye ɲimi walima ngaranga ye denmisen kelen na, aw be kɔn ka denmisen beɛ furake; ni o te u be a yelema ɲɔɔn fe. A be denmisen min na, aw kana a to o tigi ni denmisen tɔw ka si ɲɔɔn kan.

A furakecogo

Ni a be kungolo la walima ni a be sɔɔ fari yɔɔ were la: Aw be se ka ɲimi silatunu ni aw kunsigi koli ye kosebe miniti 10 ɲɔɔn safine ni kungolokosafineji la. Aw be a sananko ka tila ka a peɲɛ ni kunpeɲenan ɲinmisenni dɔ ye ka ɲimiw ni u fanw beɛ bɔ. Aw be o ke don o don fo ka se dɔɔkun 2 ma.

Aw kana kungolokosafineji ke aw kun na, fenpenamafagalan (*lindane*) be min na, barisa ale sege ka ca.

Ni safineji gansanw ma se ka mako ɲɛ, piretirini (*pyrethrines*) (izinitigiw tɔɔ *RID*) walima piremetirni (*permethrines*, izinitigiw tɔɔ *Nix*) be min na, o be se ka mako ɲɛ, nka ni aw be o ke, aw be a kecogo bato. Aw kana a to a ka se aw ɲɛ ma, fana aw be jatemineke ni farikolo be se ka a kun. Musokɔnɔma ni denmisen minnu te san 2 bɔ, olu man kan ka ke.

Ɔimi furakelen kɔfe, aw be aw jija ka u fan beɛ silatunu. Ni aw ye fanw to yen u ka tɔɔ, ɲimi be segin ka don aw kun na tuguni. Mɔɔw ye furakecogo caman laje, nka kunpeɲɛ matarafali de ɲɔɔn te. Aw be aw kun peɲɛ don o don fo dɔɔkun 2 walasa ɲimiw ni u fanw beɛ ka bɔ kunsigi kɔɔ.

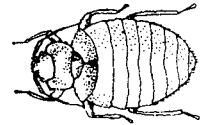
- Aw be to ka tentulu mu aw kunsigi la walasa a ka magaya ka jimifanw boli nɔɔɔya. Aw be a peɛe ni peɛeɛnimisen ye. Mɔɔɔ dɔw hakili la ko tetulu, loriyetulu (*le romarin*) walima yirinikunantulu (o be sɔn ka farinya) olu de ka ɲi kosebe, nka olu be na ni faritanabana bila dɔw fana ye.
- Aw be winegiri ke jikalan na ka aw kun ko ni o ye (winegiri hake ni ji hake beɛ ka kan ka ke 1 ye) ka to fo leri tilance, ka sɔɔɔ ka a peɛe ni peɛeɛnimisen ye.

Ni ngaranga don: Aw be aw ko ni jikalan ye don o don fo tile 10. Ni aw ye aw ko ni jikalan ye, aw be tila ka aw kanka ni safine ye ka aw ko ka je. Aw be aw simayɔɔ beɛ peɛe ni peɛeɛnimisen ye. Ni aw be se, aw be a furake i n'a fo maɲa. Aw be aw jija aw ka finiw ni aw ka dilan saniyalen ka to waati beɛ.

Dabiw

Dabiw ye fenɛnamaniw ye minnu be u dogo matelaw kɔɔɔ, dilanw na, sokɔɔnminenw na ani kokow la. U ka teli ka mɔɔɔ kin sufelaw de la. U kulu be kinni ke walima u be tugun ɲɔɔɔn nɔfe.

Walasa ka dabiw faga, aw be dilanw ni finiw bila jikalan na, walima ka u yangan tasumafunteni na (funteni min ka ca ni degere 50 ye) fo miniti 20 ɲɔɔɔn. Ni aw be se ka bɔɔɔɔɔe walima bugurije (farafinfenɛnamanifagalan) sɔɔɔ, aw be o funfun dilan kerɛfelaw la, o be dabiw gen. Aw be se ka dɔ funfun matelaw, liw ni aw siyɔɔɔw la. Aw be se ka alikoli ni finikosafine ɲagami ji la. Aw be o funfun dabiw dogoyɔɔɔ beɛ la, ka to u ka ja. Aw be o ke siɲe caman dɔɔɔkɔn 2 kɔɔɔ. Piretirini (*pyrèthrine*) walima perimetirini (*permèthrine*) (min kofɔra ɲimiw furakeli la), o fana be se ka mako ɲe. Walasa ka aw yere tanga dabiw ma, aw be to ka dilanw ni matelaw bila tile kɔɔɔ.

Npɛɛw ni ɲɔlangarangaw

Banajugu ni muluku caman sababu be bɔ npɛɛe ka kinni na. Nka ni a samana ka bɔ ka ɲe leri dama dɔɔɔn a ka kinni kɔfe, o be ni geleyaw bali. Ni aw bɔra yɔɔɔ la npɛɛe ka ca yɔɔɔ min na, aw be aw fari fan beɛ laje ka ɲe.

Ni aw bena npɛɛe sama ka bɔ aw fari la, aw be a ke cogo beɛ la a kungolo kana to aw sogo la, barisa o be se ka ke banamisenni dɔ sababu ye. Aw kana npɛɛe sama cogosi la ka bɔ. Walasa a kungolo kana to farisogo la:

Ni aw be npɛɛe bɔ, aw be a bɔ ni pensi ye. Aw be pensi ke ka mine fo a da yɔɔɔ, ka sɔɔɔ ka a sama. (Aw kana a kɔɔɔɔɔbara bisi cogosi la). Aw be a mine ka ɲe ka tila ka a sama dɔɔɔn dɔɔɔn.

Ni aw ye a bɔ, aw kana a ta aw bolo la. Ni aw be a fe ka a faga, aw be se ka a bila tasuma na, aw be se ka alimeti mene ka o da a la walima aw be se ka alikoli bɔn a kan.

Npere fitiniw silatunucogo ni mapa furakecogo bee ye kelen ye (aw ye seben ne 324 laje). Walasa ka npere ka kinni dimi ni a neje nɔgɔya, aw be se ka dimimadafuraw ta ani ka farijeje furakecogo bato (aw ye seben ne 329 laje).

Walasa npere kana aw kin, aw be kiribimugu mu aw fari la sani aw ka taa foro la walima kungo kɔɔ; kerɛkerɛnɛnya la sen ni bolo tugudaw, cekise ani kamakɔɔlaw.

Farigan min be taa ka segin

Ɔlimiw ni npere wɛ farigan in bila mɔgɔ la. Farigan be nene kari mɔgɔ la, a kuntaala be taa tile 2 fo tile 7, a be taa ka tila ka segin. Tuma dɔw la, fariganbagatɔ ne be ke nere ye. A be ke mɔgɔw hakili la ko sumaya don, nka kulorokini (*chloroquine*) te se ka a furake, o la a ka ni aw ka taa dɔgɔtɔɔso la.

A kunbenni: Aw be se ka laso ke koko la ni o be aw bolo (aw ye seben ne 227 laje, o be fenɛnamafagalan kan).

Jolimisenni ni kisekiseni nemaw

Farilajolimisenni ka neɔ sababu be bɔ kinnifenw ka kinni, jolifɔn, walima neje werew siyenni de la ni sɔni nɔgɔlen ye.

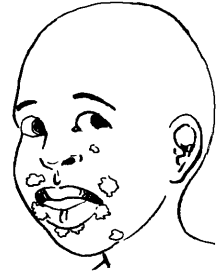
A furakecogo

- Aw be folow wuli, ka a yɔɔ ko ni jikalan ni banakisefagalansafine ye (*Dakin*). Aw be o ke don o don fo a ka ne ban.
- Ni u dayelelen don ka ban, aw be u to fiɛ na. Ni jolidabaw don, aw be to ka olu furake.
- Ni joli kerɛdaw bilenna, walima ka kalaya, ni a be farigan walima genegene bila aw la, aw be banakisefagalan dɔw ta i n'a fo penisilinkise (*pénicilline*) (aw ye seben ne 522 laje) walima silifamidiw (*sulfamides*) (aw ye seben ne 531 laje)
- Aw kana kisekiseniw siyen, o be u juguya ani fana a be se ka u jensen farifan bee la. Aw be denmisenni wɔniw tige ka u surunya, ni o te aw be gan walima soseti don u tege la walasa u kana u yere siyen.
- Nin banamisenni suguyaw yelema ka di; o de la, aw man kan ka a to kisekiseni caman be denmisen min na, o tigi ni denmisen tɔw ka dorogo ɔɔgɔn na ka men.

Foroforo

Kurukurunibana don min be joliw bo mogo fari la, kerengerennyenya la denmisenw da keredaw la. Kisekiseniw je be ke i n'a fo nere. Foroforo ka teli ka soro jolidaw ni soni ngolenw fe.

A furakεcogo

- Aw be kisekiseniw dayele ka jolimayorow ko ni jikalan ni safine ye sije 3 walima sije 4 don o don.
- Aw be tila ka perimanganati mu a la (seben je 533) walima banakisefagatulu do, i n'a fo polisiporini (*Polysporin*) be banakisefagatulu min na.
- Ni jolida ka bon, walima ni farigan be a senkoro, aw be kulokisisilini, *cloxacilline* walima dikulokisisilini, *dicloxacilline* ta (aw ye seben je 526 laje). Ni a tigi fari te son penisilininafura ma, walima a te ka keneya, aw be dokisisikilini, *doxycycline* (seben je 530) walima kotiri, *cotrimoxazole* (seben je 532) di a ma.

Yerεtangacogo foroforo ma:

- Aw be farikolo saniyali matarafa. Aw be denmisenw ko don o don, ka u lakana ka bo dabiw ni kinnifenw ka kinni ma. Ka u furake joona ni mapa bora u la.
- Foroforo be denmisen min na, o man kan ka dorogo (ka tulongke, ka si) tow la. Aw be a furakeli damine kabini aw ye a taamasje folow ye.

Dan

Dan ye bana ye min be soro banakise fe. Aw be folo ka kuru do kolosi aw yere la, dimi te min na, a be bonya ani ka jensen doni doni. Kuru in be tunu kalo 6 kofe. Kalo walima san caman temenen kofe, a be bo tuguni, ka jensen, ka tila ka ci. O waati de la a bana ka teli ka yeleva mogo were fe. O taamasijew fana be tunu. Nka ni a ma furake, dan be jensen fari fan bee la san 5 walima san 10 kofe, ka fiye bila kolow ni kolotugubdaw la ani ka geleya werew lase mogo ma.

A furakεcogo

- Hali ni dan banakise be danna kofa, ale be soro sira werew fe min te kafogogonya ye. Dan doncogo ni a furakεcogo bee be ke i n'a fo danna ta be ke cogo min na (aw ye seben laje ka a ta a je 370 n' a kun).

Sumuniw ni funuw

Sumuni ye kuru ye min be bo mogo wolo koro ka ne ta. A be se ka soro banakise donni fe si boyoro fe. Pikiri keli ni bibe tobibali ye, o no be se ka funu. A dimi ka bon kosebe; a yoro keredaw be bilen ka kalaya, farigan ni genegene be se ka don a senkoro (genegene be funu).

A furakɛcogo

- Aw be bandi su jikalan na, ka o da a la siɛ caman don o don, i n'a fɔ a ɲɛfɔlen don cogo min na seben ɲɛ 319 na.
- Aw be a to funu ka ci a yere ma. Ni a cira, aw be to ka bandi kalaman da a la. Aw be ne bila a ka bɔ a yere ma, aw kana a bisi, barisa o be a to bana ka jensen.
- Ni dimi be nɛmayɔɔɔ la, ni a ma fara tile 2 walima tile 3 kɔɔɔ, aw be se ka a fara walasa a ne ka bon. O be dɔ bɔ dimi na. Aw be se, aw be dɔgɔɔɔɔ dɔ ka deme ɲinin.
- Ni a ye farigan walima genegene bila aw la, aw be bakitirimu (*Bactrim*), penisilini (*pénicilline*) (aw ye seben ɲɛ 522 laɛ) walima eritoromisini (*érythromycine*) (seben ɲɛ 528 laɛ) miligaramu 500 kunu, siɛ 4 don o don fo tile 7.

Fari bilenni ni farijɛɛw (Faritanabanaw)

Dumuni dɔw, fura dɔw ni fen werew be se ka mɔgɔ dɔw fari bilenni ka a ɲɛɲɛ walima ka ko werɛ bila u la (aw ye Faritanabanaw ɔɔɔ laɛ, seben ɲɛ 271 la). Tumuɔw fana be a ke.

Tarani ye kurukuruw walima sumuni finmanw walima bilenni manw ye minnu be funufunu fari la, ɲɛɲɛjugu be minnu na fana. U be bɔyɔɔɔ falenfalen fari la.

A geleya belebeleba dɔw sababu ye furaw ye, kerengerennɛnya la penisilini, anpisilini (*ampicilline*) pikiri, tetanɔsi serɔmu, bagakeleserɔmuɔw ani bolocifura minnu dilannen don ni so farilaji ye.

Pikiri dɔ kelen kɔ, ni fari ɔɔɔ dɔ bilenna walima ni a ye nɔ bila fari la, aw be o fura keli dabila pewu. O be mɔgɔ kisi faritanabana werɛ ma aw ye seben ɲɛ 120 laɛ).

Yɔɔɔw be bilenni miniti walima tile dama dɔɔɔɔɔ pikiri kelen kɔfe.

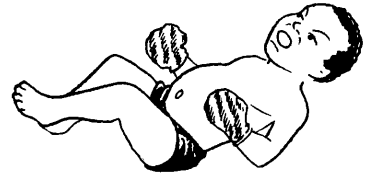
Ni mɔgɔ farilajɛdon, fari ɔɔɔ dɔw be bilenni, i n'a fɔ u be se ka jɛya fana, u be bonya i n'a fɔ dondoli kinda; a ɲɛɲɛ ka bon.

Sidabanakise be mɔgɔ minnu joli la, olu ka fura tataw be kurukuruniw falen fari la, kerengerennɛnya la kotirimɔkizazɔli (*cotrimoxazole*) (seben ɲɛ 531) ni newirapini (nevirapine) (aw be kunnafonnin ɲini dɔgɔɔɔɔɔsola). Tuma dɔw la, o kurukuruniw bɔli be se ka bali ni fura dɔɔɔni tali ye, ka to ka dɔɔɔni dɔɔɔni fara a tata kan fo ka se a tata hake yere ma.

ɲɛɲɛ furakɛcogo

- Aw be aw ko jisuma na, ka bandi sumanen walima ka finimugu su jisuma na, ka o da a ɔɔɔ la.

- Ni ɲeɲe ka jugu kosebe, aw be ɲeɲefura dɔ ta i n'a fɔ Kulɔrifenamini (*chlorphénamine*) (seben ɲe 580).
- Ni aw ye bandi su gɔmiji la, o be ɲeɲe tige. Aw be se ka sumakise dɔ ke jikalan na, ka o sensen, ni a sumana, aw be bandi su o la, ka da a yɔɔ la.
- Walasa denyerɛni kana a fari yɔɔ bilennenw siyen, aw be a sɔniw tige ani ka gan walima sɔseti don a tɛgɛw la.

Furabulu ni fɛn minnu be faritanabana bila mɔɔ la

Jiri dɔw be yen ni mɔɔ magara u la (i n'a fɔ bagasabali, fagonfogoni korɔɲeɲe, ziradenɲeɲe ani kɔɲeɲe), olu be se ka faritanabana bila mɔɔ la i n'a fɔ logologo, jenida walima fari bilenni ɲeɲe be min senkɔɔ. Tumu dɔw ni fɛɲɛnamaniw fana be se ka faritanabana bila mɔɔ la.

Faritanabana ka teli ka mɔɔ minnu mine, ni olu magara fɛn dɔw la walima ka u ke u fari la, o be ɲeɲe walima jolimisenniw bila u la. Manasamara, tulolanɛge, munitulu suguya dɔw, latikɔɔn, kolisafine caman ka teli ka faritanabana bila mɔɔ la.

A furakɛcogo

Nin faritanabana beɛ be ban u yere ma ni u sɔɔsababu ma se fari ma tuguni. Ni aw ye gɔmi (bananku ta) ɲagami ji la, o be ɲeɲe tige.

Mɔɔ be se ka asipirini (*aspirine*) walima ɲeɲefura fana ta (aw ye seben ɲe 565 laje). Ni a ɲeɲe ka jugu, aw be tulufariman mu, (*corticostéroïde*) (aw ye seben ɲe 553 laje), nka farati be o tulu ninu na. Aw be a jatemine ni joli te aw la sani aw ka tulu ninu mu. Aw kana waatijan ke u muni na. Aw be yɔɔ bananenw saniya waati beɛ walasa ne kana don u la.

Kaba

A taamasijɛw

Tiri walima nɔ dɔ ni kurukuruni jimaw be bɔ mɔɔ kɔ, a disi, a kan walima a ɲɛda la. O kurukuruniw be jeya ka tila ka tunu dɔɔkɔn 2 walima dɔɔkɔn 3 kɔfɛ. Hali ni kurukuruniw tununa, tuma dɔw la, dimi be men sen na walima a be taa ka sɛgin.

Nin nparancan sugu be mɔɔw mine, nparancan delila ka minnu mine ka teme. A ka ca a la a man jugu, nka a dimi ka bon tuma dɔw la; a fana be banajugu dɔw taamasijɛ jira, i n'a fɔ kanseri walima sidabana (aw ye seben ɲe 507 laje).

A furakɛcogo

- Aw be a yɔɔ siri (datugu) walasa fini kana se a ma.
- Aw be dimimadafuraw ta, i n'a fɔ aspiririni (aspirine).
- Asikulowiri (*Acyclovir*) be se ka kaba bali ka jensen (aw ye seben jɛ 557 lajɛ).
- Banakisɛfaganw tɛ foyi jɛ ninnu na.

Sufefarigan, Kaba

Kisekiseniw be bɔ mɔɔɔ dawolo la ni farigan be a tigi la walima ni a fanga dɔɔɔyalen don.

A furakɛcogo

- Aw kana to ka maga a la. Aw be se ka alikɔli iyode kɛ aw bolo sani aw ka maga a la.
- Aw kana tulu walima pɔmati kɛ a la abada fo ni a bɔra tulu kerɛnkerɛnnenw na minnu dabɔlen don kaba furakeli kama (nka u da ka gelen).
- Aw be vitamini C furaw ta.

Banamisɛnni minnu sababu ye nɔɔɔ ye (Kaba)

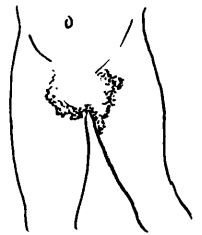
Kaba be se ka bɔ mɔɔɔ fari fan bɛɛ la, nka a ca a la u be ye:

Kun na (kunnakaba)

Si tɛ fariyɔɔ minnu na (yɔɔɔ nunkulen)

senkɔniw ni bolokɔniw cɛ

woro furance la

U caman kɔrilen don ani u be mɔɔɔ jɛjɛ kɔsɛbɛ. Kunnakaba be se ka bugunbana bila mɔɔɔ la ka a kunsigi bɔn. Ni mɔɔɔ donna sɔɔniw kɔɔ, a be u mine ka u ja ani ka u fegeya.

A furakɛcogo

- Ji ni safine. Aw be aw kungolo walima kabamayɔɔ ko don o don ji ni safine dɔɔɔn na.
- Aw be aw jija ka a yɔɔɔ jalen to ani ka a bila fiɛ walima tile la. Aw be to ka finijukɔɔfiniw walima sɔsetiw falen, kerɛnkerɛnnya la ni u jiginna.

- Aw be kiribi ni jiridentulu dɔ pagami ka to ka o mu a yɔɔ la (aw ye seben ne 553 laje).
- Ni nɔɔ be senkɔniw, bolokɔniw ni ɔɔɔ ce ani worofurance la, aw be tulu walima puturu kɔkɔma walima segentan ni funtenintan mu u la (aw ye seben ne 553 laje).
- Ni kunnakaba jugumanba don walima ni banamisen don min sababu ye nɔɔ ye, ni a beka bonya walima a teka nɔɔya fura kofɔlen ninnu kelen kɔfe, aw be girizeyofiliwini (*griséofulvine*) (seben ne 554) garamu 1 ta ni baliku don, nka ni denmisenw don, olu be o fura kelen garamu kelen tilance ta don o don. A ka fisa ka fura in ta dɔɔkɔkun walima kalo caman kɔɔ walasa bana in ka ban pewu pewu. Nka, musokɔɔmaw man kan ka girizeyofiliwini ta.
- Tuma caman, kaba be tunu a yere ma ni denmisen beka kɔɔbaya (san 11 ka se san 14 ma). Ne beka bɔ kaba jugumanba minnu na, olu ka kan ka furake ni bandi sulen ye jikalan kɔkɔma la. Aw be kabamayɔɔ di ka girizeyofiliwini mu a la.
- Ni sennakaba de be a tigi la: aw be samaraw don, fiɔe be don samara minnu fe. Aw be se ka u furake ni alikɔli iyode ye.

Mɔɔ tangacogo banaw ma minnu sababu ye bugun ye:

Kaba suguya bee ani banamisenni werew banakise yeɔema ka teli. Walasa denmisenniw kana u yeɔema ɔɔɔ fe:

- Bana be denmisen min na, o ni denmisen tɔw man kan ka da dilan kelen kan.
- Aw kana a to denmisenniw yeredama ka ɔɔɔ ka peɔew don u kun na, ka ɔɔɔ ka finiw don walima ka u ɔɔɔ ɔɔɔ ka serewetiw la, fo ni o ye a sɔɔ aw ye nin fen kofɔlen ninnu ko fɔɔ.
- Aw kana sigi ni den in ye, aw be a furake joona.

Nɔ jeman jemanw neɔa ni farikolo tɔ la

Nɔ jeman jemanniw minnu be to ka bɔ denmisenw ni balikuw kan, u disi, ni u kɔ la, olu sababu ye banakise ye min be wele ko bugun. Farafegemani be se ka da nɔ jeman in bɔyɔɔ la, o te mɔɔ neɔe wa fana basi te.

A furakecogo

- Aw be kiribi dɔɔni ni jiridentulu caman dilan ɔɔɔ fe, ka o mu a yɔɔ la don o don fo ka nɔ ninnu tunu. Walima aw be banakisefagatulu dɔ mu a la (gafe ne 553).

- Tiyosulifati kɔkɔma (*thiosulfate de sodium*) ye a fura jumanba ye (fura in be se ka sɔɔ fototalaw ni tubabubagamafenfeerelaw bolo). Aw be kutu kumbaba jɛ 1ta fura in na ka o yeelen weri tilance ji la ka sɔɔ ka o mu aw fari la. O kɔ, aw be kɔrimugu su winegiriji la ka o ke ka a yɔɔ jɔsi.
- Walasa nɔ ninnu kana bɔ aw fari la tuguni, aw be segin nin waleya in kan tile 15 o tile 15.
- Silifiri seleniyɔmulama (*sulfure de Sélénium*) (aw kolen kɔfɛ banakisefaga safine na). Aw be safine to aw fari la fo miniti 15. Aw be segin o kan don o don tile 15 kɔɔ.

Nɔ jɛmanni werew be yen minnu be ye denmisenw dafuruku la. A lamini finnen don ka teme bugun ta kan. O nɔ ninnu te bana ye, wa kojugu werɛ te. A ka ca a la, ni denmisenni beka kɔɔbaya, u be tunu u yere ma. Aw kana safine farinmanw ke ka a ko, aw be tulu mu a la. Furakeli foyi werɛ kun te.

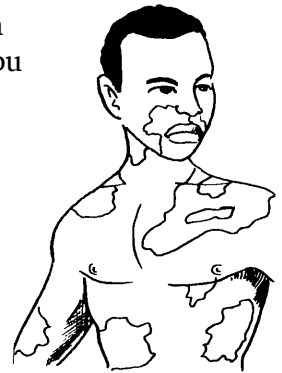

Nin nɔ ninnu si sababu te jolidese ye. Witamini ni fangasɔɔfuraw tali te u latunu fari la. Nɔ minnu be bɔ dafuruku dɔɔn na, kun te olu furakeli la.

Aw ye aw janto nin na: Tuma dɔw la, nɔ jɛmanw bɔli ye kuna taamasijɛ ye (aw ye gafe jɛ 308 lajɛ). Nɔ jɛmanw minnu be kuna kofɔ, olu jɛ te je kosebe, ani fana, a be se ka ke u te mɔɔɔ dimi hali ni aw ye pengili turu u la. Ni kuna ye aw ka sigida bana ye, aw be taa denmisenni lajɛ dɔɔɔɔɔso la ni kuna te a la.

Nɔjɛmanbɔ (tege, kan ni jɛda la)

A ka ca a la, nɔjɛman minnu be bɔ mɔɔɔ tege la, senw, jɛda walima fari yɔɔ werew la, tile be sigi minnu kan, olu sababu ye fen nafama dɔ ntanya ye wolo la. Tuma dɔw la, mɔɔɔ be a sɔɔ i mansaw fe, nka bana te. A be i n'a fɔ mɔɔɔkɔɔbaw ka kunsigi jeya. Fura takun te o la, nka a yɔɔɔw ka kan ka datugu ni fini ye walima ka tulu mu u la, zenki ɔkisidi (*oxyde de zinc*) be min na tile kana u jeni. Ani fana tulu kerengerennen minnu be wolo jɛ jɛ, olu muni be se ka a to nɔ jɛman in te kɔɔsi kosebe.

Aw ye aw janto a la: Aw kana nin nɔ jɛman in ni kuna ta ke kelen ye, ale jɛ te je kosebe ani fana ni mɔɔɔ magara a la, i te a dɔn.

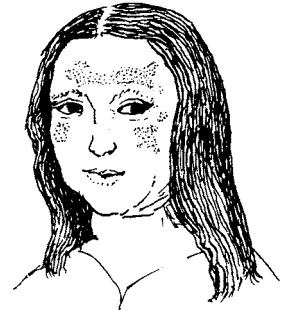
Bana dɔw be se ka nɔ jɛman bila mɔɔɔ la min ni nɔ jɛman werɛ bɔlen don. Bana min be bugun da wolo la, o fana be se ka nɔ jɛman bila mɔɔɔ la (aw ye *Tinea versicolor* lajɛ gafe jɛ fankelen na)

Denmisenni wolo yɔɔ dɔ tigeli ani a kunsigi jɛyeleman, olu sababu be se ka ke balodese jugumanba ye (balodese jugumanba gafe jɛ 193, walima balodese min be dankari ke wolo la, gafe jɛ 334).

Kɔɔmɔyafari

Kɔɔmɔyafa kɔɔɔ nɔ fiman lankirilama be bɔ muso nɛda, a sin ani a bara kɔɔɔla la. A be tunu jiginni kɔfe, nga a be se ka ke a te tunu fana.

O nɔ ninnu te bana kofɔ kuma te fanga dɔgɔya ma. Kun te u furakeli la.

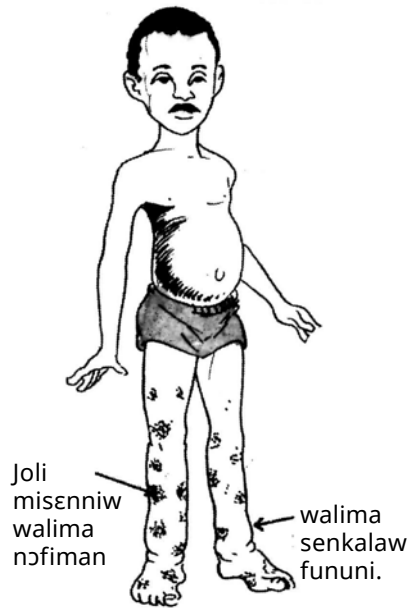
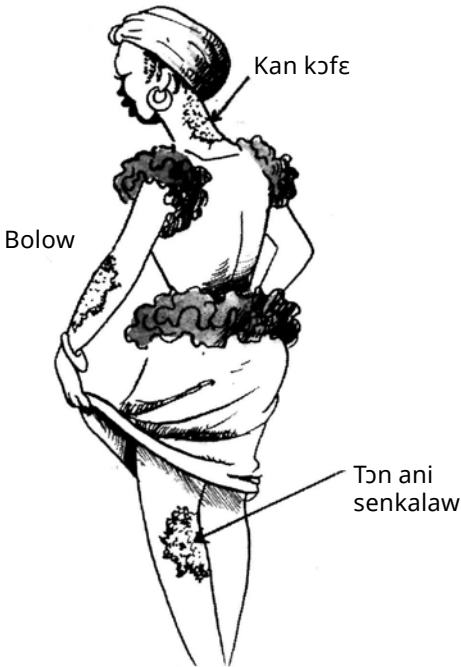
Balodɛɛ min be dankari ke wolo la ani wololabana wɛɛ minnu be sɔɔ balodɛɛ fe

Nin bana in be sɔɔ balodɛɛ fe, a be fiɛ bila wolo la. Bana in be mɔgɔw sɔɔ minnu ka dumuni fanba ye sumamugu jemanw ye (kerenkerennnya la kaba) ka a sɔɔ fen wɛɛw te fara a kan, i n'a fɔ: Sogo, shefan, yiridenw ani nakɔfen kenew.

A taamasinjɛw

Ni bana in be baliku la, a wolo be ja i n'a fɔ a jeninen don, sango tile be sigi yɔɔ minnu kan:

Ni a be denmisenni na, nɔfinman dɔw be ye a senkala la. Tuma dɔw la, a senw be funu.

Ni nin lahalayaw be yen, tuma dɔw la, i be a sɔɔ balodɛɛ taamasinjɛw wɛɛw fana be ke yen: kɔɔɔfunu, joli daku fila la, joli nen na, fanga dɔgɔya, dumunikebaliya, o ni a nɔgɔnna wɛɛw (aw ye sigida 11 laje, gafe nɛ 192 ni 194).

Denw ka balodese (gafe ne 193 laje) ye bana ye min be soro dumuni dafalen dunbaliya fe (sogo, nono shu). A be wolo ja ka a ne fin, ka a foolo bo i na fo a jenenen don. A be ji sigi konobara ni senw wolo koro.

A furakecogo

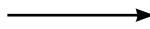
- Dumuni nafama dunni de be balodese kele. Don o don mogo ka kan ka a laje ka she, sogo, jega, shefan, foromazi, nono, jiridenw ni nakofenw dun.
- Balodese jugumanba ni a suguya werew la, vitaminiw tali be se ka deme ke, nka dumuni dafalen dunni de nafa ka bon kosebe. Vitamini B hake ka kan ka caya aw ka vitamini suguya tataw la, kerengerennnya la niyasini (niacin). Sunbala, datu, ani nonokumu ye vitamini B numan ye.

Sani aw ka dumuni ke ka aw fa

Ni aw ye dumu ke ka aw fa

Funu ni ncfiman min be ni ceni senkala ni a sentege la, o sababu ye dumuni nafama dunbaliya ye. A ka dumuni fanba tun ye kaba ye, a tun te dumuni vitaminima fosi dun.

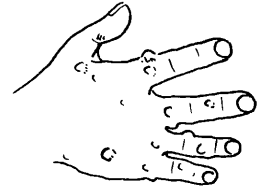
Dogokun kelen kofe, a ye shu ni shefan fara kaba kan, sen funu jiginna, ncfinmanw fana be beka tunu.

Nin muso in senkala wolo jali sababu ye balodese ye. O fana be soro dumuni dafalen dunbaliya fe (aw ye gafe ne 328 laje).

Goroniw

Goroni caman be yen, sango ni a be denmisenni na, olu be tunu u yere ma san 3 walima san 5 kofe. U be se ka bo sentege kɔnkɔna fana na dimi be minnu na tuma dɔ la. (U be ke i n'a fɔ kabakisew – aw ye a laje duguma.)

A furakɛcogo

- Tuma dɔw la farafinfura ka pi a ma kosebe; nka aw kana farafinfura farinmanw walima kumumanw ke ka a furake, ka da a kan o fura ninnu jenininɔ dimi ka bon ka teme goroni ka tɔɔɔ yere kan.
- Dɔgɔtɔɔw be se ka sen sanfe ta opere ka a labɔ, nka o dimi ka bon kojugu. Sani o ce, aw be se ka furake ni joli tuluni ye, kɔkɔ ni kumu 10% ka se 50% ma be min na (*vaseline salicylée de 10% à 50 %*). Aw be o mu a la ka a meleke ni bandi ye.
- Ni goroni bɔra ceya, musoya walima banakɔtaayɔɔ la, aw ye gafe ne 372 laje.

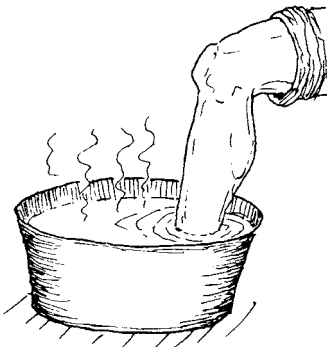
Sennakuru

Kuru don min be bɔ sen na, a be sɔɔ samara walima senkɔniw jɔsili fe jɔnkɔ na. A be se ka mɔgɔ dimi kosebe.

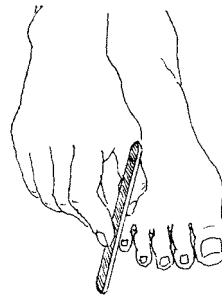
A furakɛcogo

- Aw be samara don min te jɔsi kuru in na.
- Aw be kuru ninnu tige dɔɔni dɔɔni i n'a fɔ ja in be a jira cogomin.

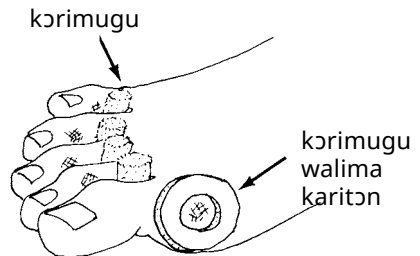
Aw be aw sen bila jiwɔkɔkɔlen na miniti 15 kɔkɔ.

Aw be kuru danyɔɔɔ jateminɛ ka sɔɔ ka wolo jalen bɔ a la.

Aw be finimugu walima kɔrimugu da kuru lamini na walasa a kana jɔsi samara la walima senkɔniw kana jɔsi jɔnkɔ na. Aw be sen walima senkɔni meleke ni finimugu magaman ye, o kɔ, aw be finimugu tige kuru lamini na.

Kuruw ni nɔfimanw

Tuma dɔw la kurukuru be bɔ denmisennamɔɔw nɛda, u disi walima u kɔ la, kerengerennɛya la ni tulu ka ca u wolo la. Kurukuruw nukun be jɛya, nɛ walima nɔɔ fiman be se ka kɛ u la. Tuma dɔw la u bɛɛ be kɛ jolimisenni ye ka bonya.

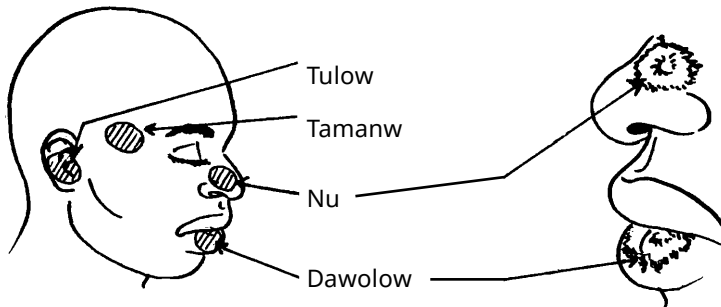
A furakɛcogo

- Aw be aw nɛda ko ni safinɛ ni jikalan ye sijnɛ 2 tile kɔɔ.
- Aw be aw kunkolo ko tile 2 o tile 2, ni o ka nɔɔ aw ma.
- Aw be dumuni nafama dun, ka ji caman min, ka sunɔɔ ka jɛ.
- Tuma dɔw la, ka kurukurumayɔɔw ninnu jɔ tile kɔɔ, o ka fisa a ma; nka tuma dɔw la fana o be se ka a juguya.
- Aw kana mutulu walima kunsigilatulu mu a la, olu ma jɛ a ma.
- Aw da tuma, aw be aw nɛda jɔsi ni alikɔli ni kiribi (*sulfure*) jagaminen ye (aw be alikɔli hake caya ni kiribi hake ye).
- Ni a jugumanba don, sumuniw be a la fo ka a ke furakɛcogo kofɔlen in tɛka a nɔɔɔya, aw be tetarasikilini (*tétracycline*) ta (furaforokoni 4 tile 3 kɔɔ, o kɔ forokoni 1 ka se 2 ma don o don, tuma dɔw la kalo damadɔ kɔɔ).
- Aw kana tulufarimanw mu a la abada (aw ye gafe jɛ 552 lajɛ).

Wololakanseri

Wololakanseri ka ca mɔɔw farilajew de la, a be fariyɔɔw minɛ, tile be sigi minnu kan ka caya:

Wololakanseri suguya ka ca. A min be mɔɔw minɛ ka caya, o de ye kurumisenlama ye min be to ka bonya dɔɔni dɔɔni.

A ca a la wololakanseri farati man bon ni a furakera a tuma na. A caman be opere. Ni joli basigilen be aw la, o be se ka kɛ wololakanseri ye, aw be taa keneyabaarakela dɔ fe yen. Ni goroni walima kuru were be aw la, ni aw ye a ye u beka yeɛma cogo were la, aw be taa aw yere lajɛ dɔɔɔɔɔɔɔ la.

Walasa ka wololakanseri keke, mɔɔ farilajew (Kerenkerenneyala yefukew) ka kan ka u yere tanga tile ma, u ka kan ka fugulan don tuma bee. Wololakanseri delila ka mɔɔ minnu mine, ni o tigi lamɔɔw ka baara ye tilekɔɔbaara ye, u ka kan ka u yere tanga tile ma ni munitulu kerenkerennenw ye (*crème solaire*), i n'a fo ɔkisidi zenkima (*oxyde de zinc*) a da ka nɔɔ wa a ka ji fana.

Wololasɔɔɔɔɔɔɔɔnije walima genegene

Banakise min be ɔɔɔɔɔɔɔɔnije bila mɔɔ la, o kelen de ye wololabanamisenni caman sababu ye, i n'a fo:

kuruw

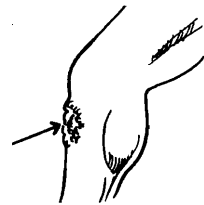
joli basigilenw

wolobɔsi

goro kunbabaw

A ka ca a la nin bana ninnu be don mɔɔ farikolo la dooni dooni ka ɔɔɔ ka u basigi san caman.

Tuma dow, la ɔɔɔɔɔɔɔnije be genegenew juguya, a ka ca a la minnu be ton na, kamakun ni kan ce kolo min be yen o kɔfetaw walima kan yere sanfe. Genegenew be bonya, ka ci ka u ne bo, ka datugu ka waati ke, ka tila ka ci ka ne bo tuguni. Nka a ka ca a la dimi te u la.

U te i n'a fo an ye genegene minnu ye gafe ne 338 la ni olu sababu ye kungololajoli, kankɔɔdimi walima jindimi ye. Tuma dow ɔɔɔɔɔɔnije taamasije werew be ke banabagato la (fasali, dumunikebaliya, wulafe farikalaya).

ɔɔɔɔɔɔɔnije banakise, genegene woro la walima kan na

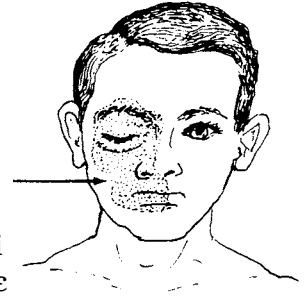
A furakecogo

Ni joli don, ɔɔsili walima genegene min teka keneya, aw be taa aw yere laje doɔɔɔɔɔso la joona. Segesegele be se ka ke walasa ka bana kunw don. Wololasɔɔɔɔɔnije ni ɔɔɔɔɔɔnije yere furakecogo bee ye kelen ye (aw ye seben ne 291 laje). Walasa bana kana segin ko, aw be fura ta waatijan bana keneyalen kofe. Aw be doɔɔɔɔ ka ladilikanw matarafa.

Funubana ni ken cayali mɔɔɔ fari la

Funubana ye bana ye min ka jugu kosebe, a taamasije ye kurukuru finman ye, kurukuru minnu be funu, u no be bo wa u ka teli ka farikolo fan to lasoro joona kerengerennyanya la, jeda. A ka ca a la genegene, farigan ani nene be ke a senkoro.

Ken cayali fana ye bana juguba ye, farikololabana don min be se ka fari fan bee lasoro. A ka ca a la, a be soro fari tigeli fe. A joli ka jugu wa a keredaw lafinnen don ka teme funubana taw kan.

A furakɛcogo

Funubana ni kencayabana bee furakeli ka kan ka damine joona. Aw be banakisefagalan ta: penisilini furakise hake 400.000 ta sije 4 tile koro, ni a ka jugu kosebe, aw be a pikiri hake 800.000 ke tile o tile (aw ye seben je 523 laje). Aw be teme ni banakisefagalan tali ye fo tile 2 bana bannen kofe. Aw be bandi noro a la ani ka asipirini ta walasa ka a dimi mada.

Kelebe

Ale ye joli jugumanba ye. A joli be to ka jijeman walima ji kalankalannen do bo wa a kasa ka go. Tuma do la a be ke i n'a fo kurukuruniw be jolida laminiw na wa a be ke i n'a fo fiye be olu koro.

Joli in be damine leri 6 walima tile 3 a tigi joginnen kofe. A be juguya joona wa ni a ma furake a waati la, a tigi be se ka sa tile damado kofe.

A furakɛcogo

- Aw be joli dayele ka je. Aw be a ko ji wolokolen ni safine na. Aw be a keredaw sogosu tige ka bo yen. Ni aw be se, aw be joli sananko ni jisanuman ye leri 2 o leri 2.
- Aw be penisilini 1.000.000 pikiri ke a tigi la leri 3 o leri 3 walima 2.000.000 sije 4 tile o tile.
- Aw be joli dayelelen to walasa fiye ka a fili. O la aw be taa ni a tigi ye dogtorosola joona.

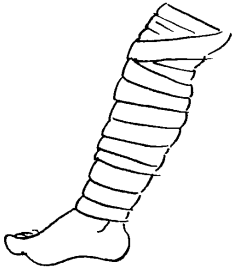
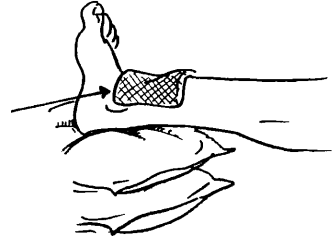
Farilajoli min be soro joli bolicogo jugu fe

Farilajoli walima joli belebebebabaw walima joli dayelelen soro sababu ka ca (aw ye seben je 63 laje). O de la, nin joliba walima kelebe basigilen ninnu be bo mɔɔɔkoroɔbaw senkuru la, kerengerennyanya la, jolisiraci be muso minnu na. A ka ca a la, u be soro joli bolicogo jugu fe fari la. Joli basigilenw don wa u be se ka bonya. Kelebe keredaw je be fin, u be menemene wa u ka magan. Waati dow la, a tigi sen be funu.

A furakεcogo

- Lafijεbɔli nafa ka bon a furakeli la.
- A ka fisa ka sen da fen dɔ sanfε. Aw be aw da ka aw sen da kunkɔrdonan sanfε. Tile fe, aw be to ka aw da ka aw lafiyε. Taama ka ji banabagato ma, nka a man kan ka a jɔ ka men wa a man kan ka a sen da fen dɔ sanfε ka a sigilen to.
- Aw be bandi su kɔkɔji wɔkɔkɔlen na ka o da a kan: aw be kutu fitini jε 1 kɔkɔ ke ji wulilen litiri 1 na. O kɔfε, aw be a siri ni bandi sanuman dɔ ye.
- Ni joli ka jugu, aw be to ka a ko ni perimanganatiji ye (aw be furakise 1 ke ji litiri 1 na, seben jε 553 lajε).

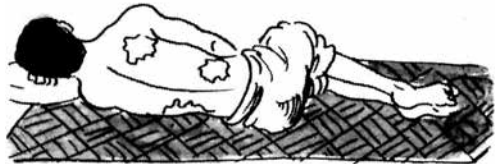

- Ni joli kora ka jε, aw be tulu Ɔkisidi zenkima (*pommade à l'oxyde de zinc*) mu a la ka a bila fiyε na.
- Walasa joli ka keneya joona, a ka fisa kosebe a tigi ka dumuni nafamaw dun.
- Ni joli keneyara, aw be bandi meleke a la. Aw kana to fen ka yɔrɔ sɔrɔ, barisa hali birintili fitini be se ka ke joli kura were ye.

Walasa ka aw tanga joli sɔrɔli ma, aw ye kurukuruniw furake joona.

Joli minnu be bɔ banabagato la ka a sababu ke yelemabaliya ye dilan kan

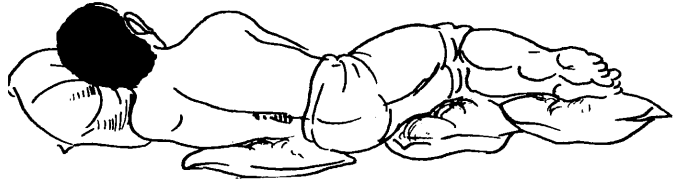
Ni banabagato te yeleva dilan kan, joli ninnu be bɔ a la kerεnkerennnya la mɔgɔkɔrɔba minnu fanga dɔgɔyalen don. Nin joli ninnu be bɔ kolomayɔrɔ de la banabagato fanga be digi yɔrɔ minnu kan: solokolo la, kɔ la, nɔnkɔnw na ani senw na.

Yεrεtangacogo o joliw ma

- Aw be to ka banabagato yeleva yeleva waati beε: ka a da a kɔ kan, a kɔnɔ kan, ani a kerεw kan.
- Aw be to ka a tigi ko don o don, ka tulu mu a la.
- Aw be to ka dara giriman dɔ da dilan kan; ka to ka u falen don o don ni u nɔgɔra.

- Aw kana a tigi dalen to dara niginnen kan.
- Aw be kunkɔɔdonnan don banabagato kɔɔ, o be a to a tigi wolo te bɔsi. Aw be to ka u bilayɔɔw falen waati bee.

- Aw be a tigi labalo ka je. Ni a te dumuni ke ka je, vitamini fangamaw ani joliseginfuraw be se ka di a ma walasa a ka fanga sɔɔ (aw be seben je 200 laje).
- Bana basigilen juguman be denmisenni min na, o ba ka kan ka to ka a da a sen kan waati dɔw la.

A furakɛcogo

- Aw be bilasiralikan kofɔlen ninnu bato walasa ka aw kisi joli ninnu ma.
- Aw be kɔkɔ dɔɔni ke jiwɔkɔkɔlen na ka joli ko ni o ye, walima jisanuman walima ni jolikofura ye min be wele ko dakin. Aw be nin fura 3 ninnu bɔ ɲɔɲɔn kɔɔ. Aw be furakeli ke ni bandi sunuman ye.
- Aw be joliw ko ni jiwɔkɔkɔlen ni safine ye, siɲe 3 tile kɔɔ.
- Aw be sogosu bee bɔ yen joli da la ka sɔɔ ka a ko ni jiwɔkɔkɔlen ye.
- Walasa ka joli juguyali bali, aw be di walima sukaro da a la. (di ni sukaro sɔɔ ka di.) A ka fisa ka joli in ko don o don siɲe 2 tile kɔɔ, ka tila ka di walima sukaro were da a la. Aw be joli ko ka a suniya, ka a ji ja sani aw ka di walima sukaro da a la, ni o te, a be juguya.

Denyerɛniw ka wololabanaw

Fari bilenni (bobara bilenni)

Nɔbilenman minnu be bɔ denfitini woro kɔɔla la walima u bobaraw la, o be se ka sɔɔ ɲegene marali fe kusi walima dilan na.

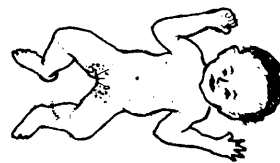
A lankolon ka fisa

A furakɛcogo:

- Aw be den ko don o don ji wɔkɔkɔlen na ni safine ye. Walasa ka den fari tanga bilenni ma, aw be a lankolon to fiɲe na.

Ayi

Awɔ

- Ni aw ye kusi kota don den na, aw ka kan ka falenfalen tuma bee; ni aw ye kusi ko, aw be a sanako ji winegirima na.
- A ka fisa aw kana puturu ke den ka kusi la barisa o be se ka den jenijeni, nka ni aw be a ke a la aw be a to bɔsili in ka ban.

Sana

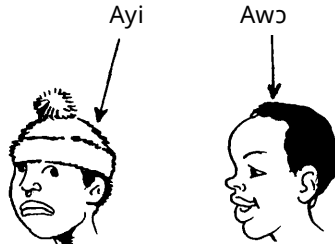
Olu ye sana jeman ye min be bɔ den kunkolo la, nka a be bɔ den ten, ɲekankun na, bonbonkun, nu ani tulow la. Waati dɔw la a yɔrɔ be bilen wa a be mɔgɔ ɲeɲe. Sana min be bɔ den na, o caman be sɔrɔ den kunkolo saniyabaliya fe walima fugulan donni a kun na. Nin bana in ye sida banatɔw ka geleyabaw dɔ ye.

A furakecogo:

- Aw ye denw kungolo ko don o don. Banakisefagasafine ka ɲi a ma, nka a ca a la safine werew fana ka ɲi (aw ye seben ɲe 551 laje).
- Aw be kungolo tereke kosebe walasa ka a sanaw bee wuli. Walasa ka u wulili nɔgɔya, aw be se ka sereweti dɔ su jiwɔɔkɔlen na, ka a datugu ni o ye, walima ka tulu wazelini mu a la su bee.

Ni joli be den kun na, aw kana fugulan don walima musɔrɔ siri a la abada, barisa o be a keneya goya.

A lankolon ka fisa!

- Aw be a kungolo lankolon to, aw kana fugulan don.
- Ni aw ye a ye ko joli beka ne ta, aw be o furake (aw ye foroforo yɔrɔ laje seben ɲe 328).

Foroforo (nɔbilenniw)

A taamasijew

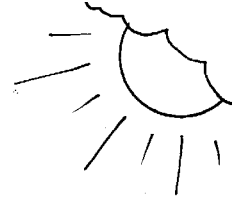
- Denfitiniw na, a be ke nɔw ye u dafurukuw la. Tuma dɔw la a be bɔ bolo ni tegew la. Kurukurumiseni be ke o nɔ ninnu senkɔrɔ minnu be ci joona ka ji bɔ wa u kasa fana be bɔ. U be mɔgɔ ɲeɲe kosebe.
- A ka ca a la, denkɔrɔbaw ni mɔgɔkɔrɔbaw ka foroforo te ci wa u ka teli ka ke nonkonkuru ni kunberekurudaw de la.
- Bana te, nka faritanabana de don.

A furakεcogo

- Aw be bandi nigin jisuma na ka o da a la.
- Ni joli ye ne ta, aw be a furake i n'a fo aw be foroforo furake cogo min na (aw ye seben ne 328 laje).
- Aw be a to tile ka a yoro ninnu soro.
- A dow la, aw be tulufarimanw mu a la waati ni waati. Nka farati be olu la. Aw be aw jija joli kana juguya. A ka fisa aw ka dogotoro do ka hakilina pini (aw ye seben ne 552 laje.)

Foroforo basigilen

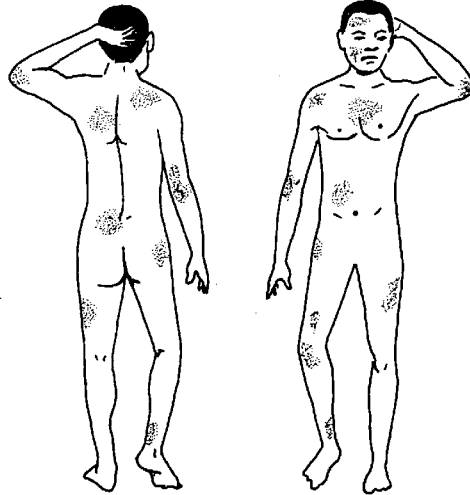

A taamasijew

- No kumbaba bileman don ne be min na ni u be meneme. A ka ca a la u be bo yoro la minnu taamasijenene don nin ja in kan.
- Nin fen in be men sen na walima a be se ka taa ni ka segin ke mogo la. Bana te wa a man jugu fana.

A furakεcogo

- A ka fisa ka to ka bo tile koro tuma dow la.
- A ka fisa ka to ka i ko kokoji la waati ni waati.
- Aw ka kan ka dogotoro jininka furaw ka cogoya la sani aw ka u ta. A furakeli ka kan ka men sen na.

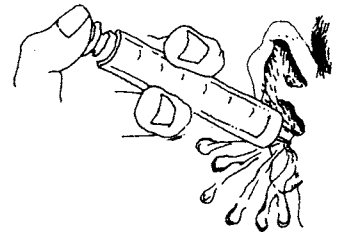
Tulonogo

Ni nogo donni be tulo kono, o te baasi ye nka mogo dow tulo be nogo caman bo min be ja ka ke kuru ye tuloden da la. O be a tigi ka menni geleya.

A furakεcogo

Walasa ka o nogojalan bo tulo la, aw be tulu yeelen ka o ke a kono. O ko a tigi ka kan ka a da a kere kan ka a tulo in bila sanfe fo miniti 15. O la aw be soro ka a ko sije caman ni jiwolokolen ye.

Ni olu si ma mako ne, aw be jiwolokolen ke pikirikelan kono ka o fiye tulo kono. Aw be o ke sije caman fo nogo ka bo. Ni a ye jenamini bila a tigi la, aw be a jo. Ni nogo ma bo o bee la, aw be taa ni a tigi ye dogotoro so la.

pikirikelan bijentan